

УДК 78.079(477):355.48(470:477) "2022/2024"](045)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8951-2007>
DOI: 10.34026/1997-4264.34.2024.305734

Романчишин Василь Григорович,
заслужений діяч мистецтв України, PhD
культурології, професор, ректор Комунального
закладу вищої освіти Київської обласної ради
«Академія мистецтв імені Павла Чубинського».
Київ, Україна

Vasyl Romanchyshyn,
Honoured Artist of Ukraine, PhD in Cultural studies,
professor, Rector of the Communal Higher Education
Institution of Kyiv Regional Council «Pavlo
Chubynskyi Academy of Arts». Kyiv, Ukraine

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МУЗИЧНИХ ФЕСТИВАЛІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Анотація. *Мета статті* дослідити особливості організації та проведення музичних фестивалів в умовах воєнного стану, окреслити здобутки, визначити проблеми, з'ясувати доцільність їх функціонування в небезпечний час. *Методологія дослідження* ґрунтується на застосуванні системного підходу та сукупності наступних методів: аналітичного, культурологічного, порівняльного – для комплексного висвітлення окресленої проблематики та формулювання обґрунтованих висновків. **Наукова новизна:** вперше проаналізовано особливості організації та проведення музичних фестивалів під час повномасштабної війни, окреслено здобутки, визначено проблеми. **Висновки.** Попри те, що в Україні понад два роки триває війна фестивальне життя не припинилося, а продовжувало існувати. Разом з тим, частина фестивалів не змогли адаптуватися до нових умов і поставили свою діяльність на паузу. Частина відмовилася від проведення заходів у звичайному форматі офлайн, перейшовши на створення відеоматеріалів. Головна перешкода на шляху проведення заходів – це відсутність матеріальної підтримки. Відбувалися музичні події, які переважно були й є в державних установах. Частина фінансувалася зарубіжними партнерами чи місцевими благодійниками. Значно звузилася географія проведення музичних заходів. Як правило, вони влаштовувалися у великих і відносно захищених містах: Львові та Києві. Разом з тим, попри підвищену небезпеку, окремі фестивалі проходили в Одесі і Харкові. Змінився масштаб та локації івентів. Заходи відбувалися в нових приміщеннях, з обмеженою кількістю місць і наявністю бомбосховищ, куди спускалися гості під час повітряної тривоги. Скоротився і склад учасників, особливо зарубіжне представництво, яке побоювалося приїжджати в Україну. Тема війни, спротиву, героїзму захисників і стійкості цивільного населення була ключовою в усіх, без винятку, заходах. Зібрані кошти передавалися на підтримку музикантів, які залишалися працювати в країні, чи перераховувалися на потреби Збройних Сил України.

Ключові слова: музичні фестивалі, фестивалі класичної музики, фестивалі електронної музики, етнофести, умови війни.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Культурні заходи загалом і музичні фестивалі зокрема, в період неординарних випробувань, як то гібридні загрози, військові конфлікти, тим більше повномасштабна війна, набувають неабиякого значення і ваги для суспільства і людей, які не залишають країну, мужньо чинять спротив агресору, борються за своє існування. Фестивалі підтримують моральний дух, сприяють єднанню суспільства, зберігають культурну спадщину, виражають національну ідентичність, здійснюють терапевтичний ефект і стимулюють економічну активність. В умовах війни їх роль стає ще значимішою, оскільки вони допомагають людям подолати труднощі, зберегти надію і віру в майбутнє, а значить перемогти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фестивалі, історія виникнення і розвитку цього явища, особливості фестивального руху не залишались поза увагою дослідників: культурологів, музикознавців, мистецтвознавців, істориків, театрознавців тощо. Масштабним осмисленням окремих складових вітчизняного фестивального руху відрізняються праці Шведа М. Б. (2010), Бермес І. Л. (2015), Зубенко Д. В. (2011). Зокрема М. Швед у своїй монографії зосередив увагу на таких питаннях загальнотеоретичного змісту, як концепції, термінологія, функції фестивалів; класифікував слухацьку аудиторію, розглянув фестивалі в контексті процесів глобалізації. Автор дав розгорнутий аналіз зарубіжного досвіду функціонування музичних фестивалів, – акцент зроблено на музичних форумах Польщі, – а також дослідив особливості вітчизняних форумів у визначений період. Регіональним аспектам розвитку фестивального руху присвячені наукові розвідки Виткалова С. В., Іванової О. О. Так, С. Виткалов акцентує увагу на фестивальних форумах Рівненщині, їх особливостях, окреслює рівень їх культурної ефективності. Автор надає певні порівняльні характеристики заходів в інших регіонах країни, оцінює їх якісні показники, окреслює роль фестивального руху в системі культурно-дозвілєвої діяльності країни (Виткалов, вип. 52, с. 182-190) О. О. Іванова (2023) в дослідженні систематизує фестивалі на Волині за низкою критеріїв: тематикою, статусом, жанровим змістом, за ціннісною орієнтацією, за характером організації та формою фінансування, за віковою аудиторією, а також характеризує комунікативні та культурно-історичні

аспекти потужних фестивалів і конкурсів в окресленому регіоні, а саме: «Стравинський та Україна», «Поліське літо з фольклором», «Берегиня» тощо. Науковиця доходить висновку про повноцінність і самобутність фестивального життя регіону; його вкоріненість у місцеві традиції, а також його багаторівневу репрезентативність. Свою дослідницьку увагу щодо мистецьких фестивалів, аналізу різних аспектів їх функціонування вивчали О. В. Сичова (2012, с. 312-320), З. П. Рось (2015, с. 82-88), А. О. Верещака (2014, с. 239-246) та інші. Джерельним підґрунтям стали: статті в періодичних виданнях, реклами, відгуки, буклети, коментарі, сайти тощо, які були використані під час аналізу функціонування музичних фестивалів в роки повномасштабної війни.

Мета статті – дослідити особливості організації та проведення музичних фестивалів в умовах воєнного стану, окреслити здобутки, визначити проблеми, з'ясувати доцільність їх функціонування в небезпечний час.

Вклад основного матеріалу. В соціокультурному просторі України музичне життя завжди було різноманітним, яскравим, насиченим і багатим на різні івенти. Фестивалю в цьому різнобарв'ї належала одна із провідних ролей, вони користувалися популярністю і відвідуваністю. Війна перекреслила мирне життя, кардинально змінила пріоритети. Багато людей пішли до війська, чимало виїхали з країни, стали біженцями. Але значна частина населення залишилася, попри складнощі і небезпеку продовжує жити, працювати і відпочивати. Одним із варіантів якісного культурного дозвілля є відвідування фестивалів, в т. ч. музичних. У нашому дослідженні ми зупинимось на таких форумах, як фестивалі класичної, сучасної електронної та етномузики.

Одним із відомих заходів є фестиваль сучасної класичної музики «Контрасти». Його було започатковано в далекому 1995 р., і звідтоді захід традиційно проводиться восени у славетному місті Лева. Автори вдалого проекту – це відомі митці Р. Рекович, Ю. Ланюк, Я. Якуб'як. Тривалий час Мистецьку раду очолював Мирослав Скорик, що є беззаперечним свідченням високої фаховості заходу. Задум організаторів спрямовувався передусім на широке представлення сучасної вітчизняної музики в контексті світової. Акцентується увага і на класиці ХХ ст., музиці європейських країн. Традиційно на кожному форумі представляли декілька українських та світових прем'єр.

В програмі фестивалів – концерти, майстер-класи, а також зустрічі із відомими музикантами. Окрім багатой на події денної програми, на любителів театрального мистецтва розраховані спеціальні дійства під назвою «Ніч контрастів».

У роки повномасштабної війни форум «Контрасти» залишався обов'язковою частиною музичного життя міста. В рік початку повномасштабної агресії московії фестиваль проходив під гаслом: «Україна-2022. Музи не мовчать». Як зазначали організатори форуму, метою його стало намагання підтримати вітчизняних музикантів та їх діяльність. Всі зібрані кошти спрямовувались на підтримку музикантів, що залишилися в Україні і продовжували творчу діяльність (Саф'ян Д., EP). З огляду на особливі обставини, всі події форуму транслювалися в онлайн-форматі.

Сирени ракетної небезпеки не стали на заваді як організаторам, так і учасникам та гостям фестивалю у 2023 р. Під час вимушених пауз, перебуваючи в укритті, провадились імпровізовані виступи, лунали слова вдячності українським воїнам-захисникам. Фестиваль тривав десять днів, учасниками були відомі львівські колективи, а також гості з Києва, Польщі та Німеччини.

У межах програми проводився конкурс, влаштований на честь геніального М. Скорика. За встановленими умовами, в ньому беруть участь молоді композитори, які пишуть твори спеціально для цього заходу. Символічно, що одним із переможців став маріуполець Н. Іванченко, який представив твір з трьох частин, назви яких відображають повсякденність жителів міста, відколи там поселився «руцький мір»: «Травма», «Безумство», «Смерть» (*Контрасти 29. Діалог...EP*).

Епіцентром проведення фестивалів класичної музики у Львові, попри складний час, залишалася Львівська національна філармонія імені М. Скорика. Розглянемо окремі з них, як міжнародні: музичного мистецтва «Віртуози», літньої пори «Pizzicato e Cantabile», «Музика в старому Львові».

Міжнародний музичний фестиваль «Віртуози» заснований в далекому 1981 році й мав назву «Віртуози країни». Отже сьогодні захід має 43-річну історію успіху. Його учасниками були композитори і музиканти-виконавці з Великої Британії, Німеччини, США, Австрії, Польщі, Нідерландів, Канади, Франції, Японії, Швейцарії, Туреччини, Ізраїлю, Італії (*Енциклопедія Сучасної України Віртуози, EP*). На фестивалі тради-

ційно представлена музика різних напрямів, стилів, епох багатьох куточків світу. Гості музичного свята мають можливість чути фольклорні, камерно-інструментальні, вокально-хорові твори, симфонічну музику.

У рік початку повномасштабного вторгнення рф фестиваль не був скасований. За словами директора філармонії Володимира Сивохиба: «Він не буде святковим та помпезним, не буде великим за кількістю концертів. Але він буде міжнародним. Він збереже свій статус. Окремі наші друзі з Франції, Іспанії та Польщі приїдуть до Львова щоби підтримати нас, український дух і будуть виступати на нашій сцені» (*Віртуози-2022, EP*).

Тривала копітка робота щодо підбору репертуару, акцентувалося на сучасній та класичній українській музиці: М. Скорика, Б. Кривоуста, Д. Бортнянського тощо. Відкриття форуму розпочалося з виконання «Реквієму» Моцарта в пам'ять Героїв, що загинули за нашу свободу.

Заплановані події гості мали змогу спостерігати наживо чи онлайн. Цей фестиваль оголошено благодійним: всі пожертви від перегляду у прямій трансляції отримали музиканти, які залишилися в країні, а гроші від продажу квитків передано на потреби Збройних Сил України. Ці ж добродійні дії організатори фестивалю продовжили у 2023 і 2024 рр. Насиченою була програма 42-го фестивалю: на ньому виступали 30 українських та іноземних солістів-віртуозів, 4 оркестри, відбулося 15 концертів. 2024 року кожен день фестивалю відзначався окремою музичною подією.

Особливістю проведення фестивалів під час воєнного стану – це сигнали повітряної тривоги, що доволі часто лунають в т.ч. й у Львові. До закінчення небезпеки концерти ставляться на паузу, всі присутні переходять в укриття. В цьому контексті доволі символічно звучала назва події й музичний твір Тараса Зданюка: «7:12. Перша повітряна тривога». Композиція присвячена українцям, які загинули в перші години повномасштабного вторгнення московії в Україну (*Віртуози-2024, EP*).

Дев'ятирічну історію діяльності має Міжнародний фестиваль літньої пори «Pizzicato e Cantabile». Його засновниця та директорка відома українська органістка Олена Мацелюх. На фестивалі 2022 р. музиканти з України, Франції, Польщі виконували шедеври Баха, Вівальді, Дебюссі, Моцарта, Ліста, Брамса. Звучала колоритна іспанська, італійська, латиноамериканська музика у виконан-

ні київського гітариста А. Остапенка. У рамках фестивалю вперше виступав Брас-ансамбль Луганської обласної філармонії (*У Львові відбудеться... EP*). У межах VIII фестивалю всі виступи проходили під відомим гаслом Євросоюзу «Єдність в різноманітті», наголошуючи те, що важливою функцією культури є єднання людей заради спільної мети. Гості мали можливість послухати музику різних епох: сучасну, бароко, романтизму; насолодитися віртуозністю гри органістів, піаністів, гітаристів, флейтистів. У програмі звучала музика: Ріхарда Вагнера, Сезара Франка, Віктора Косенка, Антоніна Дворжака, Франца Шуберта, Макса Регера, Йоганна Себастьяна Баха, Ференца Ліста, Бориса Лятошинського, Валентина Сильвестрова.

Фестиваль «Музика в старому Львові» вперше відбувся 2014 р. Попри непрості обставини: вторгнення московії, пандемію Covid-19, повномасштабну війну – фестиваль проходив щорічно. Ідею проведення проєкту одночасно у Львові та Кракові запропонував С. Бурко, засновник Академічного камерного оркестру «Віртуози Львова». Її було підтримало засновником та організатором Краківського фестивалю С. Галонським (*Міжнародний проєкт... EP*). Концепція фестивалю – це виконання знаними колективами та солістами шедеврів світової музики в соборах, пам'ятних, історичних містах Львова та Кракова. Програма включала сім подій, кожна відбулася під окремою назвою і в різних локаціях. Так, відкриття фестивалю проходило в палаці Потоцьких Львівської національної галереї мистецтв під назвою «Світочі своєї епохи», звучала музика польських композиторів Шопена та Шимановського. В музеї історії релігії лунала органна музика, подія мала назву «Генії поза часом».

У стінах Гарнізонного храму Св. Апостолів Петра і Павла виконувалися твори Еріка Івейзена, Франца Шуберта, Людвіга ван Бетховена, Гордона Джейкоба. Концерт проходив під назвою «Вшануємо пам'ять героїв». В переддень Дня Незалежності України в костелі єзуїтів у Кракові лунали твори українських та польських композиторів: Д. Бортнянського, М. Березовського, Г. Гурецького, В. Лютославського, Є. Станковича. В стінах Львівської національної філармонії проходили концерти: «Фантастичні органні токати», «Романтичні експресії серенад», «Три Моцарти», учасниками були відомі вітчизняні та німецькі музиканти (*Фестиваль «Музика в старому Львові»... EP*).

Далеко не всі фестивалі, в т.ч. класичної музики, змогли адаптуватися до екстремальних умов і відновитися й не лише в містах, наближених до бойових дій, а й у більш безпечних регіонах (якщо такі є в сьогоденній Україні). Частина з них, як, наприклад, фестиваль «Львів Моцарт» відмовився від проведення офлайн заходу, перейшов на створення виключно відеоматеріалів. Натомість 2023 р. було започатковано Всеукраїнський фестиваль камерної музики «Дзеркало», що тривав десять днів і проходив у Дзеркальній залі Львівської національної опери. Його проведення стало можливим завдяки підтримці німецьких партнерів. Учасниками цього першого форуму були: «Київська камерата», камерний ансамбль «KYIV BRASS», «Одеська камерата», дует Богдани Півненко та Дмитра Таванця, Lviv Clarinet Quartet, «Dz'ob», струнний квартет «Фенікс», «NotaBene Chamber Group», Київський квартет саксофоністів, Камерний оркестр Львівського національного театру опери та балету. Організуючи цю подію, генеральний директор-художній керівник Львівської національної опери Василь Вовкун зазначив: «Справді, видавалось би, що в час війни проводити фестивалі не прийнято. Проте завдяки Збройним Силам України і нашому прагненню переконати Європу та світ, що ми – незламні, очевидно саме такі події дуже потрібні» (*Львівська Національна Опера... EP*). На початку травня 2024 р. фестиваль було організовано вдруге, він мав назву «Ілюмінація». За свідченням організаторів, особливістю кожної з програм було виконання новітньої української музики. Слід зазначити, що кожна із подій мала позитивні відгуки щодо майстерності виконання музичних творів від гостей, які мали можливість бути присутніми як офлайн так і онлайн. Ми ж зацентруємо увагу на двох подіях цього фестивалю. Це – програма «Мозаїка волі», що її презентував симфонічний оркестр Луганської обласної філармонії, який ще 2014 року втратив свою домівку, але не втратив своєї ідентичності. Колектив представляв на фестивалі різноманітні твори суто українських композиторів: В. Сильвестрова, Є. Петриченка, С. Луньова, О. Безбородька, В. Винницького, Б. Фроляк (Кордовська, EP). Родзинкою фестивалю стала програма «Українська трансформація», на якій відома скрипалька Іванна Ворошилюк презентувала одинадцять творів, в основу яких покладено українські народні пісні.

Помилкою було б стверджувати, що фестивалі проводились винятково у Львові чи в Західній Україні. Чимало фестивалів не перервали традицію і продовжували роботу в Києві, Одесі, до весни 2024 року – в Харкові.

Наприклад, міжнародний музичний фестиваль «Київ Мюзик Фест» (Kyiv Music Fest), історія успіху якого розпочалася ще 1990 року. В рік початку повномасштабної війни, завдяки наполегливості Національної спілки композиторів України, що є засновником й організатором фестивалю, в столиці в тридцять третій раз відбувся масштабний форум сучасного академічного мистецтва. Перед організаторами постали непрості проблеми, як то: брак фінансової державної підтримки та фізична відсутність в країні багатьох виконавців і колективів.

Заклик про допомогу, оприлюднений мистецькою радою фестивалю, був почутий і наданий багатьма небайдужими колективами, установами, особами. Так, фінансова допомога надійшла від меценатів з Польщі, Великої Британії, Італії, Швейцарії, США, Канади, Кувейту, Болгарії тощо. Суттєва творча підтримка надана нашими найближчими сусідами і партнерами з Польщі: Міністерством культури та національної спадщини, Польським товариством авторів ZAiKS, Польським інститутом в Києві, містом Варшава. Для проведення концертів надали свої приміщення Національна музична академія України ім. П. Чайковського, Національна філармонія, Національна академія мистецтв України, Національний музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків тощо (Голинська, ЕР). Програма фестивалю складалася з двадцяти акцій: хорові, симфонічні, фортепіанні, камерні концерти, майстер-клас, імпреза електронної музики, опера. На форумі звучала музика багатьох країн світу. В наступному, 2023, році було представлено 25 фестивальних заходів. Незмінною залишалася і концепція фестивалю, яка звучить так: «Українська музика в контексті світової». Попри надскладний час, музичне мистецтво на форумі було представлено сімома країнами: Данія, Німеччина, Велика Британія, Франція, Канада, США і, звісно, Україна. Важливо зазначити, що твори, надіслані з-за кордону, були написані митцями спеціально для цієї події, мали на меті в такий спосіб підтримати український народ в його боротьбі за право жити на своїй землі. Повномасштабна війна, що її розпочала московія, героїзм і незламність українських воїнів і цивіль-

ного населення стало домінантною темою як окремих творів, так і програм: «Музика в облозі», «Україна, молюся за тебе», «Музика війни», «Музика, народжена війною». В спеціальній програмі «Розмаїття Україна» звучала музика українських композиторів, які представляли майже всі регіони країни. Митці, своїми музичними засобами, писали своєрідний «літопис війни». Так, презентувала світ твір «Bucha. Lacrimosa» композиторка Вікторія Польова: «Цей твір було написано після того, як я побачила фотографії страшних звірств, вчинених у Бучі. Тоді я майже згоріла від відчаю, від неможливості жити далі. Це – споглядання того, як душі закатованих, згвалтованих, розстріляних українців підіймаються до неба як струмки. Це – свідчення втрати раю людяності. Це назавжди залишиться як страшна рана. І цей твір – єдина можливість вижити для мене» (Асадчева, ЕР).

Як зазначалося, під час війни загальна кількість фестивалів, в т.ч. й класичної музики, значно скоротилася. Частина фестивалів перенесла свою діяльність вглиб країни, в міста і регіони, які менше підлягали атакам ворогом. Проте деякі залишалися, незважаючи на небезпеку. В цьому контексті важливо згадати Міжнародний фестиваль класичної музики KharkivMusicFest, який попри свою доволі ще коротку історію (започаткований 2018 р.), став одним із відомих і відвідуваних шанувальниками музичного мистецтва форумів. Організатори форуму в перші два роки війни проводили захід, запрошували гостей і в такий спосіб підтримували харків'ян, доводили всім незламність, стійкість і непохитність міста. Щороку фестиваль присвячувався певному композитору – Й. Баху, А. Моцарту, Л. Бетховену. Концертні заходи відбувалися в найкращих залах міста: філармонії та театрі опери та балету. Складовою програми стали такі популярні проекти, як Art Piano (розфарбовані піаніно, що розміщувалися в різних місцях міста й на яких мав можливість зіграти кожний охочий); гід по класичній музиці (підготовка і показ низки відеороликів з цікавих і маловідомих питань історії музики, діяльності композиторів тощо; лекції для широкого загалу). У проведенні фестивалю 2022 р. відбулися зміни: запланована задалегідь тематика і численні заходи були скасовані, організатори обмежились проведенням символічного «Концерту поміж вибухів», який відбувся в метро. Вже наступного року організатори форуму намагалися максимально

розширити формат заходу. Фестиваль проходив під гаслом: «Харків – місто нових сенсів», він тривав два місяці. Проведено багато проєктів, як, наприклад: «Музика спротиву та надії» – презентація творів харківських композиторів, чи «Inside the War», в якому молоді композитори через власні роботи передавали свої відчуття страшно́ї війни; концерт-імпровізація – поєднання двох культур: українського співу та грецької музики тощо. Відповідно до вимог безпеки концерти відбувалися в приміщеннях, які обладнанні сховищами. Слід зазначити, що фестивалю вдалося зберегти статус Міжнародного: його учасниками були митці з Норвегії, Німеччини, США (Писанка, EP). Активізація агресивних дій рашистів 2024 р. безпосередньо проти Харкова, посилення обстрілів й атак міста не зупинили організаторів фестивалю. За планом він проходив у квітні. Учасниками форуму були переважно українські музиканти, запрошені європейські музиканти з різних причин відмовилися. Винятком став іспанський диригент Рока Фаргаса, який в одному з інтерв'ю зазначив: «Я б не сказав, що бути у Харкові – страшно. Я б сказав, що це незвично для мене, але водночас це найбільше, що я можу зробити. Я б хотів висловити повагу і своє захоплення українцям, які борються зараз. Це найменше, що я можу зробити як музикант, щоб виразити свою солідарність з українцями» (Солодовнік & Ємець, EP).

Не можна не погодитись із твердженням музикознавиці О. Лозинської, що фестивалі до і під час повномасштабного вторгнення різняться за постановкою основних завдань. Раніше форум класичної музики – це знайомство, взаємообмін, зустрічі митців з різних країн, їх спілкування, спільне музикування і творення спільного нового. Як стверджує експертка: «Це просувало місто, просувало країну на культурну мапу світу з класними, крутими, добрими фестивалями. Тепер ми не потребуємо постійного інтегрування в контекст культурний – ми є вже в цьому контексті. Тепер фестивалі, які відбуваються, це про щастя творити, осмислювати і втілювати. Зараз дуже складно запросити іноземців – вони переживають через свою безпеку, звичайно. Але що важливо: коли відбуваються фестивалі класичної музики зараз – це неймовірний захват просто побачитися одне з одним, разом попрацювати, віддати публіці любов і отримати такий же фідбек від неї» (Щокань, EP).

Доволі важливу роль у сучасній музичній культурі відіграють фестивалі електронної музи-

ки, вони є затребуваними серед великої частини населення. Великі фестивалі, як правило, мають декілька сцен, кожна з яких присвячується певному жанру чи напряму електронної музики. Сцени оформлюються з використанням інноваційних світлових і візуальних ефектів. Важливою складовою фестивалів є світлові шоу, лазери, піротехніка та інші візуальні елементи, які створюють унікальну атмосферу і підсилюють музичне сприйняття. Електронні фестивалі можуть тривати від одного дня до декількох тижнів. Деякі з них пропонують цілодобові вечірки і нічні заходи. Такі фестивалі часто проходять на відкритих майданчиках, у мальовничих місцях чи в урбаністичних просторах (приміщення колишніх заводів, склади тощо). Аудиторія електронної музики зазвичай складається із молодих людей віком від 18 до 35 років, хоча вікові межі можуть бути і ширшими, залежно від конкретного фестивалю. Відвідувачі фестивалів електронної музики часто являють собою різні соціальні групи, об'єднані спільною пристрастю до музики. Слід зауважити, що аудиторія таких фестивалів часто дотримується цінностей свободи, самовираження і колективізму.

До початку великого вторгнення агресора, в Україні масштабні й яскраві музичні івенти були постійними і традиційними. Останніми роками їх кількість значно зменшилась, а масштаби і масовість відвідувань скоротилась, але вони відбуваються і дають можливість відвідувачам морально і психологічно відвернути увагу від жахливих реалій.

Відомими і найбільш успішними фестивалями сучасної електронної музики є «Brave! Factory» і «Strichka». Останній, за визнанням музичного видання увійшов у десятку найкращих фестивалів світу. У цих фестивалів один організатор – арт-центр Closer. У довоєнні роки заходи влаштовували в приміщеннях великого заводу «Метробуд». 2023 року музична подія відбулася на більш скромній за розміром території стрічкоткацької фабрики. Організатори на новому місці відтворили локації, які подобались відвідувачам і стали своєрідною візитівкою заходу: Цемент, Гарден, Токар, Ангар, Депо і Топка. Як зазначали організатори заходу: «Через війну ми не маємо змоги побудувати Brave! Factory десь на великому заводі цього року, але ми маємо його провести, бо Сміливість і День Незалежності України потребують шани та свята» (Стахів, EP). І далі, наголошують організатори: «Це найкращий літній захід, який ми робимо лише раз

на рік. Це завжди сміливі рішення щодо дизайну, гармонійне поєднання музики та арту. Нам його дуже не вистачало. Цього року на наших гостей чекає багато незвичних сюрпризів в дуже звичному місці: ми перетворимо добре знану фабрику на Нижньоюрківській на простір, що передаватиме традиційну атмосферу попередніх фестивалів Brave! Factory» (Король, EP). Учасниками фестивалю стали 50 осіб. Серед гостей і зарубіжні музиканти з Британії, Німеччини, Чилі та Нідерландів. Упродовж двох травневих днів 2024 р. відбувся фестиваль сучасної електронної музики «Strichka». Тема заходу – «Уламки». Організатори так пояснювали назву: «У спогадах цей фестиваль, як і наше життя, перетворився в один щасливий сон, в якому оселилися багато усміхнених привидів минулого. Ми вирішили зібрати їх всіх разом і розірвати на шматки – без болю, а тільки з вдячністю – і влаштувати наступну Стрічку, в чомусь нову, тому що часи змінилися, але як і раніше затишну. А з них, уламків, зробити дивні наклейки, принти для нової серії футболок, і всю візуальну кампанію, щоб уже остаточно відпустити: як раніше – не буде» (Рижкович, EP). Заходи проходили на семи окремих музичних майданчиках, об'єднаних в єдиний простір з щільною і зручною структурою переходів між локаціями. Фестиваль об'єднав прогресивну музичну програму, інсталяції сучасних українських художників, масштабні світлові рішення й історичний будинок фабрики. У форумі брали участь 47 артистів, десять з яких – іноземні гості. Зокрема, ісландський електронний музикант Ben Frost, активна діячка міжнародного техноспільноти Van Anh (Голландія), досвідчені представники сучасної голландської танцювальної сцени Eversines і Marie K, французький мультижанровий музикант Rouge Mescalique, норвезька дослідниця Enrica Falqui і німецький електронний музикант і вокаліст Andre Wasch. На фестивалі представляли свої інсталяції в межах теми «Уламки» відомі українські художники сучасного мистецтва О. Сай, О. Долгий, В. Плисецький і М. Побережний.

Не можна обійти увагою й етнофестивалі, проведення яких в умовах війни теж відіграють важливу роль. Оскільки війна може загрожувати культурним традиціям і спадщині, фестивалі етнічної музики допомагають зберегти і передати музичні традиції та культурні цінності від покоління до покоління, захищаючи їх від зникнення. Під час війни етнічна музика стає символом національної

гордості і спротиву. Вона допомагає людям відчувати зв'язок зі своїм корінням й історією. Загалом, фестивалі етнічної музики в умовах війни відіграють ключову роль у збереженні і просуванні культурної спадщини, підтримці морального духу населення і зміцненні соціальної та національної єдності.

Зупинимося на найбільш потужному і відомому в Україні етнофестивалі – «Країна мрій», який має високий статус міжнародного та був започаткований ще 2004 р. Його засновник й ідейний натхненник – музикант, композитор і промоутер українського фольклору Олег Скрипка. Перший етнофест відбувся на Співочому полі в Києві. Час проведення літнього фестивалю збігається з народним святом Івана Купала, це – кінець червня-початок липня. Назва заходу походить від однойменної пісні гурту «Воплі Відоплясова», яку написав О. Скрипка. Фестиваль став майданчиком для виступів і презентацій творчості груп і виконавців: ДахаБраха, Бумбокс, Сергій Жадан, Мандри, Гайдамаки, ДримбаДаДзига, Пікардій тощо. Від початку свого існування захід відвідало близько 1 млн гостей, окрім традиційної київської локації, він також був проведений у Львові й Лондоні. Цей фестиваль має два сезонні формати: літній і зимовий. Гостями фестивалю були майстри та виконавці з 30 країн світу: Великобританія, Австрія, Франція, Норвегія, Литва, Польща, Фінляндія, Чехія тощо. За час свого існування фестиваль став справжнім культурним явищем, вагомим і впливовим важелем відродження національної ідентичності, який відіграв важливу роль у популяризації української культури та фольклору, особливо серед молоді.

Двадцять років поспіль команда утверджує українську національну самобутність, презентує кращі зразки української і світової музики, музично-ярмаркове різнобарв'я, народні ремесла, парадні вишиванок, аутентичні майстер-класи, дитячу і козацьку поляни, книжкові вернісажі тощо. Саме в «Країні мрій» бере початок тренд масових гулянь у вишиванках всією родиною і масового співу українського Славню.

2024 р. фестиваль є ювілейним, він проходить під гаслом: «20 років простір волі» на території Національного ботанічного саду ім. М. М. Гришка. «В цьому році ми повинні залучити ще більше молоді на наш етнофест. Бо саме вона і є провідником наших прагнень і традицій, нашого культурного коду в майбутнє. Тому повинні перевести їй естафету мрій і самосвідомості для збереження

нації», – констатує Олег Скрипка (Шевчук, EP). Локація етнофесту має утримувати декілька великих повноцінних сцен живої музики, а також різноманіття майданчиків, закутків, майстерень танцю, музики і співу. Для дітей передбачається окрема галявина, де маленькі гості зможуть грати в народні українські ігри. На фестивалі відвідувачів чекають виступи українських і зарубіжних виконавців різних музичних жанрів, насичені майстер-класи, виставки мистецтв, театральні вистави тощо. В межах заходу планується і різноманітний ярмарок крафтових виробів народних промислів і ремесел, майстерня ремесел, де кожен охочий може спробувати себе в якості гончаря, коваля, вишивальниці, ткалі тощо.

Отже, організація і проведення музичних фестивалів під час важких випробувань, яким є, насамперед, війна, відіграють важливу роль у культурному, соціальному, психологічному аспектах. По-перше, фестивалі є місцем, де люди збираються разом, щоб відволіктися від жахів реальності, відчутти себе частиною спільноти і висловити солідарність. Музика часто допомагає підтримувати дух і надає сили людям у важкі часи. По-друге, в умовах постійного стресу і тривоги, викликаних війною, фестивалі надають необхідну психологічну розрядку. Наприклад, електронна музика, завдяки своїм ритмам й енергійності, допомагає людям забути про свої проблеми, навіть на короткий час, і дає їм можливість зануритися в атмосферу свята. По-третє, проведення музичних фестивалів може стати і стає формою культурного спротиву. Це демонстрація того, що, попри військові дії, життя продовжується, культура не зруйнована, і дух народу не зламаный. Організація таких заходів часто стає символом непохитності й сили духу. По-четверте, більшість фестивалів використовують свою платформу для збору коштів на гуманітарні потреби, на потреби Збройних Сил України, допомогу біженцям і постраждалим від війни. По-п'яте, для музикантів і артистів участь в таких фестивалях стає засобом самовираження й переживання емоцій, пов'язаних з війною. Музика стає терапевтичним інструментом як для виконавців, так і для відвідувачів.

Висновки. Попри те, що в Україні понад два роки триває війна, фестивальне життя не припинилося, а продовжує існувати. Разом з тим, частина фестивалів не змогли адаптуватися до нових умов і поставили свою діяльність на па-

узу. Частина відмовилася від проведення заходів у звичайному форматі офлайн, перейшла на створення відеоматеріалів. Головна перешкода на шляху проведення заходів – це відсутність матеріальної підтримки. Відбувалися музичні події, які переважно були й є в державних установах. Частина фінансувалася зарубіжними партнерами чи місцевими благодійниками. Значно звузилася географія проведення музичних заходів. Як правило, вони влаштовувалися у великих і відносно захищених містах: Львові та Києві. Водночас, попри підвищену небезпеку, окремі фестивалі проходили в Одесі й Харкові. Змінився масштаб та локації івентів. Заходи відбувалися в нових приміщеннях, з обмеженою кількістю місць і наявністю бомбосховищ, куди спускалися гості під час повітряної тривоги. Скоротився і склад учасників, особливо зарубіжне представництво, яке побоювалося приїжджати в Україну. Тема війни, спротиву, героїзму захисників і стійкості цивільного населення була ключовою в усіх, без винятку, заходах. Зібрані кошти передавалися на підтримку музикантів, які залишалися працювати в країні, чи перераховувалися на потреби Збройних Сил України.

Джерела та література

- Асадчева Т. У столиці розпочинається фестиваль Kyiv Music Fest 2023: що послухати. *Вечірній Київ*. 28 вересня 2023. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/88798/> (дата звернення: 10.04.2024).
- Бермес І. Організаційні засади фестивального руху в Україні. *Культурологічна думка*. Київ, 2015. №8. С.150-155.
- Віртуози-2022* у Львові. Стало відомо як відбудеться музичний фестиваль в умовах воєнного стану. *Вголос* 16.05.2022 р. URL: https://vgolos.ua/news/virtuoz-2022-u-lvovi-stalo-vidomo-yak-vidbudetsya-muzichniy-festival-v-umovah-voienogo-stanu_1420445.html (дата звернення: 24.05.2024).
- Верещака А. О. Музичний фестиваль у системі маркетингу. *Культура України*. 2014. Вип. 45. С. 239-246.
- Виткалов С. В. Фестивальний рух як культурний феномен сучасності: аналіз регіонального вектору. *Культура України*. Рівне. Вип. 52. С. 182-190.
- Віртуози-2024*. Міжнародний фестиваль музичного мистецтва 24.04.2024р. URL: <https://philharmonia.lviv.ua/announcements/16-05-2-06-kalendar-podij-43-mizhnarodnoho-festyvaliu-muzychnoho-mystetstva-virtuozu/> (дата звернення: 08.05.2024).
- Голинська О. XXXIII Міжнародний фестиваль «Київ Музик Фест-2022» все ж відбудеться». *Музика*. 23 вересня 2022р. URL: <https://mus.art.co.ua/>

- khkhkhiii-mizhnarodnyy-festyval-kyiv-muzyk-fest-2022-vse-zh vidbudetsia/ (дата звернення 23.04.2024 р.).
- Дзвенислава Саф'ян. Міжнародний Фестиваль Сучасної Музики «Контрасти» запрошує поціновувачів. *Фотографії старого Львова* 2.10.2022. URL: <https://photo-lviv.in.ua/mizhnarodnyy-festyval-suchasnoi-muzyku-kontrasty-zaproshuie-potsinovuvachiv-povna-prohrama/> (дата звернення: 11.04.2024 р.).
- Енциклопедія сучасної України* Віртуози. URL: <https://esu.com.ua/article-34728> (дата звернення: 10.03.2024 р.).
- Зубенко Д. В. Розвиток фестивального руху в сучасній Україні. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право : зб. наук. праць*. 2011. № 4 (12). С. 110-114.
- Іванова О. О. *Культурно-фестивальний рух на Волині кінця ХХ–початку ХХІ століть: культурно-історичний та комунікативний аспекти*. К., 2023. 234 с. *Контрасти* 29. Діалог зі Скориюком. URL: <https://philharmonia.lviv.ua/event/contrasts-29-skoryk/> (дата звернення: 21.05.2024 р.).
- Кордовська П. У Львові стартує фестиваль камерної музики: що відобразить «Дзеркало»-2024. *ТС Новини* 19.04.2024. URL: <https://theclaquers.com/posts/12977> (дата звернення: 07.05.2024).
- Король С. Brave! Factory оголосив увесь лайнап виконавців фестивалю 2023: перелік. *Liga.net* 14 серпня 2023. URL: <https://life.liga.net/rozvagy/news/brave-factory-obyavil-ves-laynap-ispolniteley-festivalya-2023-spisok> (дата звернення: 17.04.2024 р.).
- Львівська національна опера*. Новий Всеукраїнський фестиваль камерної музики «Дзеркало» розпочато. URL: <https://opera.lviv.ua/novyj-vseukrayinskyj-festyval-kamernoyi-muzyku-dzerkalo-rozpochato/> (дата звернення: 23.03.2024 р.).
- Міжнародний проект «Музика в старому Львові та Кракові». *Львівський портал* 26.07.23. URL: <https://portal.lviv.ua/news/2023/07/26/mizhnarodnyj-proiekt-muzyka-v-staromu-lvovi-ta-krakovi-prohrama> (дата звернення: 21.03.2024 р.).
- Писанка Н. Харків – місто нових сенсів: непохитний KharkivMusicFest відбувається знову 20 квітня 2023. *Українська правда*. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/04/20/253904/> (дата звернення: 17.04.2024 р.).
- Рижкович Д. Фестиваль сучасної електронної музики Strichka відбудеться вдруге під час війни. *Liga.net*. 14 травня 2024. URL: <https://life.liga.net/all/news/festival-sovremennoy-elektronnoy-muzyki-strichka-provedut-vo-vtoroy-raz-vo-vremya-voynu> (дата звернення: 19.05.2024 р.).
- Рось З. (2015). Основні тенденції розвитку джазово-фестивального руху в Україні періоду незалежності (1991–2012 роки). *Наук. записки Тернопільського національного університету ім. В. Гнатюка*. Тернопіль. №1 (вип. 34). С. 82-88.
- Сичова О. В. (2012). Засади й особливості проведення мистецьких фестивалів у малих містах сучасної України (на прикладі фестивалю «Фарботони»). *Музикознавчі студії Інституту мистецтв ВНУ ім. Лесі України та НМАУ ім. П. І. Чайковського*. Вип. 9. С. 312-320.
- Солодовник М., Ємець В. (2024). Розпочався Kharkiv Music Fest: «Ми запрошували європейських музикантів, але більшість не приїхали». *Суспільне-Харків*. 13 квітня 2024. URL: <https://suspilne.media/kharkiv/724594-rozpocavs-kharkiv-music-fest-mi-zaproshovali-evropejskih-muzikantiv-ale-bilsist-ne-priihali/> (дата звернення: 26.05.2024 р.).
- Стахів А. (2023). Фестиваль Brave! Factory 2023 відбудеться на Стрічкоткацькій фабриці. *Слух*. 10 липня 2023 р. URL: <https://slukh.media/news/brave-factory-festival/> (дата звернення: 18.03.2024 р.).
- У Львові відбудеться Міжнародний фестиваль літньої пори «Pizzicato e Cantabile». *Збруч*. 26.07.22 р. URL: <https://zbruc.eu/node/112628> (дата звернення: 10.03.2024 р.).
- Фестиваль «Музика в старому Львові»*: календар подій. URL: <https://philharmonia.lviv.ua/announcements/ancient-lviv-festival-calendar/> (дата звернення: 26.05.2024 р.).
- Швед М. Б. (2010). *Тенденції розвитку міжнародних фестивалів сучасної музики*. Львів. 440 с.
- Shved M. B. *Tendentsii rozvytku mizhnarodnykh festyvaliv suchanoi muzyky*. Lviv. 2010 440 p. [in Ukrainian]
- Шевчук М. *Обозреватель* 2.04.24 р. В Україні відбудеться ювілейний фестиваль «Країна Мрій». URL: <https://www.obozrevatel.com/sobyitiya/v-ukraine-sostoitsya-yubilejnyj-festival-kraina-mrij-skipka-obyavil-daty.htm> (дата звернення: 12.04.2024 р.).
- Щокань Г. Українські фестивалі тривають попри все. *Українська правда*. 12 липня 2023 р. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/07/12/25.5356/> (дата звернення: 26.05.2024р.).

References

- Asadcheva, T. (2023). Kyiv Music Fest 2023 begins in the capital: what to listen to. *Evening Kyiv*. September 28. Retrieved from: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/88798/> [in Ukrainian]
- Bermes, I. Orhanizatsiini zasady muzychnoho festyvalnoho rukhu v Ukraini. *Cultural thought*. Kyiv. №8. Pp. 150-155. [in Ukrainian]
- Virtuosos-2022* in Lviv. It became known how the music festival will be held under martial law. *Duykys*. 16.05. Retrieved from: https://vgolos.ua/news/virtuosi-2022-u-lvovi-stalo-vidomo-yak-vidbudetsya-muzichniy-festival-v-umovah-voienogo-stanu_1420445.html [in Ukrainian]

- Vereshchaka, A. O. (2014). Music festival in the marketing system. *Culture of Ukraine. №45*. p.239-246. [in Ukrainian]
- Vytkaľov, S. V. (2016). Festyvalnnyi rukh yak kylvturnyi fenomen suchasnosti: analiz rehionalnoho vektora. *Cultural of Ukraine. Rivne, № 52*. Pp.182-190. [in Ukrainian]
- Virtuozi-2024*. Mizhnarodny festival muzichnogo mistectva. Retrieved from: <https://philharmonia.lviv.ua/announcements/16-05-2-06-kalendar-podij-43-mizhnarodnoho-festyvaliu-muzychnoho-mystetstva-virtuozy/> [in Ukrainian]
- Golinska, O. (2022). The XXXIII International Festival «Kyiv Music Fest-2022» will still take place. *Music*. September 23. Retrieved from: <https://mus.art.co.ua/khkhkhiiii-mizhnarodnyy-festyval-kyiv-muzyk-fest-2022-vse-zh-vidbudetsia/> [in Ukrainian]
- Dzvenyclava Safyan (2022). International Festival of Contemporary Music «Contrasts» invites connoisseurs. *Photos of old Lviv*. 2.10.2022. Retrieved from: <https://photo-lviv.in.ua/mizhnarodnyy-festyval-suchasnoi-muzyky-kontrasty-zaproshuie-potsinovuvachiv-povna-prohrama/> [in Ukrainian]
- Enchyclopediya suchsnoi Ukrainy*. Retrieved from: <https://esu.com.ua/article-34728> [in Ukrainian]
- Zubenko, D. V. (2011). Development of the festival movement in modern Ukraine. *Bulletin of NTUU «KPI»*. Politology. Sociology. Law: a collection of scientific works. № 4(12). p. 110-114 [in Ukrainian]
- Ivanova, O. O. (2023). *Kulturno-festuvalnyi ruh na Volyni kinchya XX – pochatku XXI stolit: kulturno-istorichnyi aspektu*. Kyiv. 234 p. [in Ukrainian]
- Kontrastu 29*. Dialog zi Skorukom. Retrieved from: <https://philharmonia.lviv.ua/event/contrasts-29-skoryk/> [in Ukrainian]
- Kordovsra, P. (2024). *U Lvovi startue festival kamernoї muzuki: shcho vidpbrazut «Dzerkalo» -2024?* TC News 19.04.2024. Retrieved from: <https://theclaquers.com/posts/12977> [in Ukrainian]
- Korol, C. (2023). Brave! Factory has announced the entire lineup of performers for the 2023 festival: the list. *Liga.net*. August 14. Retrieved from: <https://life.liga.net/rosvagy/news/brave-factory-obyavil-ves-laynapispolniteley-festivalya-2023-spisok> [in Ukrainian]
- Lvivska nachionalna opera*. Novui festival kamernoї muzuku «Dzerkalo» rozpochato. Retrieved from: <https://opera.lviv.ua/novyj-vseukrayinskyj-festyval-kamernoyi-muzyky-dzerkalo-rozpochato/> [in Ukrainian]
- International project «Music in old Lviv and Krakow». *Lviv portal* 26.07.2023. Retrieved from: <https://portal.lviv.ua/news/2023/07/26/mizhnarodnyj-proiekt-muzyka-v-staromu-lvovi-ta-krakovi-prohrama> [in Ukrainian]
- Pusanka, N. (2023). Kharkiv is a city of new meanings: the steadfast Kharkiv Music Fest will take place again on April 20, 2023. *Ukrainian Pravda*. Retrieved from: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/04/20/253904/> [in Ukrainian]
- Ruzhkovuch, D. (2024). The Strichka festival of modern electronic music will take place for the second time during the war. *Liga.net*. May 14, 2024. Retrieved from: <https://life.liga.net/all/news/festival-sovremennoy-elektronnoy-muzyki-strichka-provedut-vo-vtoroy-razvo-vremya-voyny> [in Ukrainian]
- Ros, Z. (2015). The main trends in the development of the jazz festival movement in Ukraine during the period of independence (1991–2012). *Scientific notes of the Ternopil National University named after V. Hnatyuk. Ternopil. № 1*. P. 82-88. [in Ukrainian]
- Sychova, O. V. (2012). Principles and features of art festivals in small towns of modern Ukraine (on the example of the «Farbotony» festival). Musicology studios of the Institute of Arts of VNU named after Forests of Ukraine and NMAU named after P. I. Tchaikovsky. № 9. P. 312-320. [in Ukrainian]
- Solodovnik, M., Emec, V. (2024). Kharkiv Music Fest began: «We invited European musicians, but most did not come». *Society of Kharkiv*. April 13. Retrieved from: <https://suspilne.media/kharkiv/724594-rozpozavsakharkiv-music-fest-mi-zaproshovali-evropejskih-muzikantiv-ale-bilsist-ne-priihali/> [in Ukrainian]
- Stahiv, Ф. (2023). Festival Brave! Factory 2023 will be held at the Ribbon Knitting Factory. *Hearing*. July 10, 2023. Retrieved from: <https://slukh.media/news/brave-factory-festival/> [in Ukrainian]
- International summer festival «Pizzicato e Cantabile» will be held in Lviv. *Zbruch*. 26.07.2022. Retrieved from: <https://zbruc.eu/node/112628> [in Ukrainian]
- Festuval «Muzika v staromu Lvovi»: calendar podii*. Retrieved from: <https://philharmonia.lviv.ua/announcements/ancient-lviv-festival-calendar/> [in Ukrainian]
- Shved M. B. *Tendentsii rozvytku mizhnarodnykh festyvaliv suchanoi muzyky*. Lviv, 2010. 440 p. [in Ukrainian]
- Shevchuk, M. (2024). The jubilee festival «Land of Dreams» will be held in Ukraine. *Reviewer*. 02.04. Retrieved from: <https://www.obozrevatel.com/sobyitiya/v-ukraine-sostoitsya-yubilejnyj-festival-kraina-mrij-skripka-obyavil-daty.htm> [in Ukrainian]
- Shchokan, G. (2023). Ukrainian festivals continue despite everything. *Ukrainian Pravda*. July 12. Retrieved from: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/07/12/25.5356/> [in Ukrainian]

Vasyl Romanchyshyn

Features of functioning of music festivals in the conditions of war

Abstract. *The purpose* is to investigate the peculiarities of organising and conducting of music festivals in the conditions of martial law, to outline the achievements, to identify the problems, to find out the expediency of their functioning in a dangerous time. *The research methodology* is based on the application of a systemic approach and a set of the following methods: analytical and cultural comparative for comprehensive coverage of the outlined issues and the formulation of substantiated conclusions. *The scientific novelty:* for the first time, the peculiarities of the organising and holding of music festivals during the Great War were analyzed, achievements were outlined, and problems were identified. **Conclusions.** Despite the war in Ukraine lasting for more than two years, festival life did not cease, but continued. At the same time, some festivals could not adapt to the new conditions and put their activities on hold. Some refused to hold events in the traditional offline format and instead switched to creating video materials. The main obstacle to the implementation of events is the lack of financial support. Mostly, musical events took place, which mostly took place in state institutions. Some were financed by foreign partners or local benefactors. The geographic scope of musical events has significantly narrowed. Typically, they settled in large and relatively protected cities: Lviv and Kyiv. At the same time, despite the increased danger, separate festivals were held in Odessa and Kharkiv. The scale and locations of events have changed. Events took place in new premises, with a limited number of seats and the presence of bomb shelters, where guests descended during an air raid. The number of participants also decreased, especially the foreign representative office, which was afraid to come to Ukraine. The themes of war, resistance, heroism of defenders, and resilience of the civilian population were central to all events, without exception. Funds collected were used to support musicians who remained to work in the country or directed to the needs of the Armed Forces of Ukraine.

Keywords: music festivals, classical music festivals, electronic music festivals, ethnofests, conditions of war.